

АНГЛІЙСЬКІ ТОПОНІМИ В СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИХ ПАРАДИГМАХ, ЇХ КОРЕЛЯТИ В УКРАЇНСЬКОМУ ТА РОСІЙСЬКОМУ ТЕКСТАХ

У статті розглянуто англійські топоніми антропосемічного поля та їх кореляти в українському та російському текстах. Доведено, що дослідження постійно закріплених за словом експресивно-стилістичних функцій незалежно від предметного значення слова є нереальним, таким же нереальним є і вивчення значень слова без урахування можливостей його вживання, тобто стилістичного діапазону. Завдяки виникненню експресивно-стилістичних функцій у слові проявляється тенденція до різноманітності мови, до її експресивності, багатства її стилістичних можливостей. При цьому обидва моменти – момент комунікативний та експресивний – тісно переплітаються. Основою конкретних висловлювань передусім є комунікація, а якщо експресивний вислів трохи розростається, то все одно він не може бути нічим іншим, як форма, що виросла на основі комунікативної функції. Вторинні похідні значення віддзеркалюють універсальну тенденцію мов до економії мовних ресурсів: за одним словом у системі мови може бути закріплений цілий ряд похідних значень, що формуються на основі метафоричного або метонімічного переосмислення первинної семантики. Променистим свідченням цієї платформи є численні приклади з художньої літератури стилістично маркованих топонімів, що виступають як своєрідні індивідуально-авторські метафори, які виявляють нові тенденції розвитку пізнавальних здібностей людини, формування образної картини світу. Завдяки різноманітному функціонуванню топонімів проявляється тенденція до розмаїття мови, до її експресивності, багатства її стилістичних можливостей. Поява стилістично маркованих топонімів у тексті пояснюється виникненням у сучасному світі нових реалій, що поєднують у собі ознаки двох явищ, які раніш існували, оскільки постійний розвиток людського пізнання висуває перед мовою завдання забезпечити всі сфери життя і діяльності людини новими найменуваннями, а це означає, що топоніми «взагалі» та стилістично марковані елементи мови поєднують у собі предметний, емоційний, експресивний та функціонально-стилістичний компоненти, що перебувають у тісному зв'язку та взаємодії. Емоційно-оцінні слова виникають в результаті переносу найменування (найчастіше метафоричного), спираючись на певну мотивуючу ознаку. Однак у мовах різних народів ця мотивація може не збігатися, що є природним наслідком національно-культурної специфіки, яка відображається в особливостях словникового складу кожної мови і насамперед у тій її частині, що пов'язана з образними порівняннями.

Ключові слова: тенденція, найменування, метафоричне переосмислення, топонім, стилістично маркований, компонент, функція, комунікація, експресивний, ознака.

Постановка наукової проблеми та її значення. Як справедливо зазначають спеціалісти і в галузі семантики, і в галузі стилістики, стилістичне дослідження лексики неможливо проводити окремо від предметних ознак слів [3, с. 34]. Інакше кажучи, розглядати постійно закріплені за словом експресивно-стилістичні функції незалежно від предметного значення слова є нереальним; таким же нереальним, як і вивчення значень слова без урахування можливостей його вживання, тобто стилістичного діапазону [6, с. 251].

Непредметна (додаткова щодо основної предметно-логічної) інформація і є диференційною, відмінною ознакою лексики, а її здатність викликати поза контекстом стилістичне враження та обмеження умови вживання – це ознаки вторинні і похідні зі синхронного погляду.

Якщо інтелектуально-інформаційна функція досліджуваного корпусу лексики репрезентує потребу відобразити дійсність такою, якою вона є, абстрагуючись від емоцій та суб'єктивних моментів, то емотивна функція втілює прагнення відправника вплинути безпосередньо на емоційну сферу психіки адресата через «емоційний резонанс». Під тиском «емоційного резонансу» у процесі виникнення нових понять з'являється необхідність їх найменування, при цьому людина найчастіше використовує вже наявні звукові комплекси, практично не створюючи нових. Б. О. Серебренніков розглядає це явище в ракурсі лінгвокреативного мислення, що бере участь у процесах змінювання мови і в удосконаленні лінгвістики [4, с. 206].

Система метафоричних та метонімічних значень виступає як важливий фактор формування образної картини світу, оскільки, зазвичай, стосується асоціативних зв'язків, що розміщуються на периферії семантичної структури прототипу [2, с. 49].

Вторинні похідні значення віддзеркалюють універсальну тенденцію мов до економії мовного матеріалу; за одним словом у системі мови може бути закріплений цілий ряд похідних значень, що формуються на основі метафоричного переосмислення первинної семантики [5, с. 41].

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Аналізуючи топоніми антропосемічного поля, припускаємо, що до семантичної структури слова, крім диференційованих сем, які розглядаються як складники денотативно-сигніфікативного компонента, входять і конотативні семи оцінності, емоційності та експресивності, що включають меліоративну або дерогативну (пейоративну) оцінку.

Численні приклади з художньої літератури свідчать про неймовірну різноманітність функціонування топонімів: від прямої вказівки на географічний об'єкт до демонстрації незвичайного сприйняття дійсності, яке може мати і позитивне, і негативне значення. При цьому ідентифікація стилістично маркованого топоніма тексту ґрунтується на відмінності: топонім «взагалі» і стилістично маркований елемент тексту, тобто топонім «взагалі» сприймається як вихідний фактор, у той час як стилістично маркований елемент тексту виступає як вторинний фактор. Розмежовуючи ці два явища, слід визнавати їх природний зв'язок, ідентифікація ж стилістично маркованого топоніма будується на лінгвістичній сутності топоніма «взагалі». Наприклад:

Now that same day two of them were going to a village called Emmaus, about seven miles from Jerusalem [New Testament, Luke].

And he carried me away in the Spirit to a mountain great and high, and showed me a Holy City, Jerusalem, coming down out of heaven from God. It shone with the glory of God, and its brilliance was like that of a very precious jewel, like a jasper, clear as crystal [New Testament; John].

У першому прикладі топонім **Jerusalem** репрезентує свою інтелектуально-інформативну функцію, абстрагуючись від емоцій та суб'єктивних моментів, в той час як у другому прикладі відбувається переосмислення об'єкта найменування через призму оцінного, чуттєвого або образного уявлення. Єрусалим – це не просто географічна назва, а царство Божої слави, краси, поклоніння, надії.

Тут доречно наголосити значення активізації досліджень, направлених на вивчення метафори з позицій когнітивного процесу, що ґрунтуються на почуттєвому сприйнятті оточення, у якому зароджується значення. Утворення метафори – це не просто лінгвістичне явище, що відбувається на первинному рівні мови. Воно бере свій початок у глибинному когнітивному процесі, який має творчий характер, що розширює можливості розвитку значень. Стверджуючи образ й апелюючи до уяви, метафора завжди збагачує розуміння людських дій, знань і мови. За допомогою метафори мовець чинить емоційний тиск на адресата [1, с. 56].

Для ствердження досліджуваної концепції щодо багатофункціональності топонімів, що призводить до образного переосмислення значення – і позитивного, і негативного – розглянемо низку прикладів з художньої літератури:

A girl like you, so New York, so busy with life of your what... do you do yourself day after day in that goddamn place? [16]. У цьому висловленні слово *girl* потребує характеристичного означення, роль якого успішно виконує топонім **New York**: це незвична для топоніма функція предикативної характеристики. Використання топоніма у значенні «енергійна, ділова» носить суб'єктивний характер, який має об'єктивну лінгвістичну мотивацію у контексті всього твору, де подається така характеристика Нью-Йорку: *To get anywhere, you had to start in New York. New York's a great place.*

If you have never seen a busy New York broker on a busy day, you know little about men at work. Every minute of a broker's hour is crowded [15]. Топонім **New York** виконує незвичну функцію означення до слова *broker*, характеризуючи героя як ділову, завантажену працею

людину. Розкриття змісту стилістичної суті топоніма тісно пов'язане з визначенням категорій емоційності, оцінності, експресивності.

– *Well, a stranger can't tell why he loves London, unless it's the variety and the way you've gotten freedom and order all mixed up; or maybe it's because it's so different from our town over there. New York is more wonderful and more exciting, but not so homely. – New York, said sir Lawrence, is like strychnine* [14].

Топоніми як мовні одиниці у стилістичному плані нейтральні, але, перетворюючись у стилістично марковані елементи, обростають стилістичним змістом: у розмові між американцем Хаморсеном й англійцем сером Лоуренсом наведено два контрастуючі вислови щодо Нью-Йорка, в яких переважає емоційно-оцінний зміст. Хаморсен ділиться своїм враженням щодо Лондона, порівнюючи його з Нью-Йорком. Устами американця передається позитивне ставлення до міста, в той час як устами сера Лоуренса висловлюється негативне ставлення до Нью-Йорка, він навіть порівнює його з отрутою.

In fact ... London comes pretty high in the respectable upper order of things. It's got a past as well as a present and it knows it... It's had a remarkably quiet history, London... Every city has it's something. Rome has St. Peter's. Peking has its Summer Palace. Moscow has the Kremlin. In Madrid there is the Prado. In New York there's the Empire State. Constantinople has St. Sophia. Paris has got the Eifel Tower. Sydney has a bridge... But London ...London. Well, there is St. Paul's Cathedral. But St. Peter's could put it into its pocket. There's Westminster Abbey. But there are Abbeys everywhere. There's the Tower... but as a castle it's nothing... And London is a people's city [13]. Автор уводить топоніми **Rome, Peking, Paris, Moscow**, розкриває їх унікальність та неповторність. Протиставляючи їм Лондон за допомогою сполучника *but*, наводить реальну картину дійсності, відтворюючи атмосферу міста, наголошує, що Лондон – це не стільки об'єкт, скільки події, що відбувалися в ньому.

If all the artists and writers of a nation were suddenly obliterated by some plague of Egypt... [12].

Топонім **Egypt** уживається як означення до іменника *plague*. Глибший аналіз виявляє предикативний характер означення **Egypt**, що ґрунтується на відомому історичному факті про пошесну чуму, яка спалахнула в Єгипті у VI ст. н. е. і поширилась на всю Європу. В результаті топонім **Egypt** здобуває значення «пошесна».

I want to be honest, do something useful, finally, God, I should like The Three Sisters. Divorce is my Moscow [16]. Розлучення для Гретхен – це єдиний вихід, спасіння, так само як для трьох сестер у п'єсі Чехова «Три сестри» Москва є спасінням, виходом зі становища, у яке потрапили.

Та все чужі. Де ж наймичка? На прощу у Київ пішла Ганна. Благов старий, а Марко аж плакав, щоб була вона за матір... Піду помолюся. Усім святим у Києві, та й знову вернуся в вашу хату, як приймете [11]. У цьому прикладі топонім **Київ** виступає у значенні святині, місця поклоніння, очищення, покути, каяття, жертвності, віри.

*Хай вороги твої розсиплються на порох!
Покари повної настав жаданий час!
Не поцербився меч, і світоч не погас,
Вершить свій правий суд свята людська скорбота!
Синам, що віддають життя за отчий дім,
Що волю принесли крізь непроглядний дим,
Наш Київ Золоті розкрилює ворота!* [10].

Автор змальовує Київ як оплот могутності, духовної сили та єдності, слави, правди, місто помсти за кривду, спричинену ворогами.

*На схилах Дніпрових блищить куполами
Соборів чудових, шумує гаями наш Київ столичний,
Красивий і вічний* [8].

Тут Київ – це прекрасна столиця, місто українського щастя, місто величі.

Люблю тебя, Петра творенье... Красуйся, град Петров, и стой неколебимо как Россия, да умирится же с тобой и побежденная стихия... [9].

Топонім **Петроград** виступає як могутня столиця, місто слави, непереможності.

Начнем с самого раннего утра, когда весь Петербург пахнет горячими, только что выпеченными хлебами и наполнен старухами в изодранных платьях и сапогах, совершающими свои наезды на церкви и на сострадательных прохожих [7].

Через призму сприйняття майстерного опису окремої частини мешканців Петербурга розкривається справжнє життя північної столиці. Це місто неправди, убогості, злиденності, облуди, підступності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи результати проведеного дослідження у сфері англійських топонімів та їх корелятивів в українському та російському текстах, засвідчуємо, що стилістично марковані топоніми виділяють із навколишньої дійсності явища, які вони маніфестують для учасників комунікації як такі, що виходять за межі нейтральності, тобто прагматично стають навантажені оцінним значенням; відбувається переосмислення об'єкта найменування через призму оцінного, чуттєвого або образного уявлення. Топоніми антропосемічного поля можуть по-різному реалізувати свій семантико-стилістичний потенціал, а саме: семантичною специфікою одиниці, що актуалізується, комунікативними умовами мовленнєвого акту, природою та функціями контексту. Дослідження експресивно-емоційного потенціалу та стилістичних функцій топонімів тісно пов'язане із широким залученням фонових знань та екстралінгвістичних факторів.

Стилістично марковані топоніми виникають внаслідок переносу найменування (найчастіше метафоричного), спираючись на певну мотивуючу ознаку. В умовах різних народів ця мотивація може не збігатися, що є природним наслідком національно-культурної специфіки, яка відображається в особливостях словникового складу кожної мови. Перспективним і є вивчення національно-культурного колориту кожної мови.

References

1. Bugakova, N. V. 1998. "K voprosu ob obrashchenii kak sredstve lingvisticheskoi kategorizatsii". *Obshchiye problemy stroeniya i organizatsii yazykovykh kategorii*. Moskva.
2. Levitskiy, A. E. 1999. "Yavleniye funktsionalnoi pereorientatsii yazykovykh edinits (na primere novykh slov i znacheniy sovremennogo angliyskogo yazyka)". *Visnik Kievskogo derzhavnogo lingvistichnogo universitetu. Seriya filologiya*. – Kyiv: Vidavnichiy tsentr KDLU.
3. Petrishcheva, E. F. 1984. *Stilisticheski okrashennaya leksika russkogo yazyka*. Moskva: Nauka.
4. Serebrennikov, B. A. 1988. *Rol chelovecheskogo faktora v yazyke. Yazyk i myshleniye*. Moskva: Nauka.
5. Solodub, Yu. T. 1990. "Tipologiya znacheniy yazykovykh edinits dekomunikativnogo urovnya: funktsionalnyy aspekt analiza". *Filologicheskiye nauki*.
6. Shmelev, D. N. 1973. *Problemy semanticheskogo analiza leksiki*. Moskva: Nauka.
7. Gogol, N. V. *Nevskiy prospekt*. <http://rushist.com/index.php/rus-literature/4449-gogol-nevskij-prospekt-chitat-onlajn>
8. Grishchenko, Georgiy. *Kiev stolichnii*. <https://probapera.org/publication/13/34976/kyjiv-stolychnyj.html>
9. Pushkin, A. S. *Mednyi vsadnik*. <https://ilibrary.ru/text/451/p.1/index.html>
10. Rylskiy, M. T. *Kyieviy*. <http://toursdekiev.com.ua/uk/stihi-o-Kieve>
11. Shevchenko, T. H. *Naymichka*. <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev138.htm>
12. Aldington, Richard. *Death of a hero*. <https://ru.bookmate.com/books/ipirGta0>
13. Collins, Norman. *London belongs to me*. <https://books.google.com.ua/books?id=FqUwXD2CHiAC&pg=PT17&lpg=PT17&dq>
14. Galsworthy, John. *Maid in waiting*. https://royallib.com/book/Galsworthy_John/Maid_In_Waiting.html
15. Henry, O. *The romance of a busy broker*. <http://lingualeo.com/ru/jungle/the-romance-of-a-busy-broker-by-o-henry-104580/#/>
16. Shaw, Irvin. *Rich man. poor man*. <https://ru.bookmate.com/books/wTyPshXI>

Онищенко Ирина. Английские топонимы в семантико-стилистических парадигмах, их корреляты в украинском и русском тексте. В статье рассматриваются английские топонимы антропосемического поля и их корреляты в украинском и русском текстах. Доказано, что исследование постоянно закрепленных за словом экспрессивно-стилистических функций независимо от предметного значения слова является нереальным, таким же нереальным является и изучение значений слова без учета возможностей его употребления, его стилистического диапазона. Благодаря возникновению экспрессивно-стилистических функций в слове проявляется тенденция к разнообразию языка, к его экспрессивности, богатству его стилистических возможностей. При этом коммуникативный и экспрессивный моменты тесно переплетаются. Основой конкретных высказываний является коммуникация, если же экспрессивное высказывание немного разрастается, то все равно оно сохраняет форму, которая выросла на основе коммуникативной функции. Вторичные производные значения отражают универсальную тенденцию языка к экономии языковых ресурсов: за одним словом в системе языка может быть закреплен целый ряд производных значений, образующихся на основе метафорического или метонимического переосмысления первичной семантики. Ярким свидетельством этой платформы являются многочисленные примеры из художественной литературы стилистически маркированных топонимов, выступающих в качестве своеобразных индивидуально-авторских метафор, демонстрирующих новые тенденции развития познавательных способностей человека, формирование образной картины мира. Благодаря разнообразному функционированию топонимов проявляется тенденция к разнообразию языка, к его экспрессивности, богатству его стилистических возможностей. Появление стилистически маркированных топонимов в тексте объясняется возникновением в современном мире новых реалий, объединяющих признаки двух явлений, которые существовали раньше, так как постоянное развитие человеческого познания выдвигает перед языком задание обеспечить все сферы жизни и деятельности человека новыми наименованиями, а это значит, что топонимы «вообще» и стилистически маркированные элементы языка объединяют в себе предметный, эмоциональный, экспрессивный и функционально-стилистический компоненты, находящиеся в тесной связи и взаимодействии. Эмоционально-оценочные слова возникают в результате переноса наименования (чаще метафорического) и опираются при этом на какой-либо мотивирующий признак. Однако в языках различных народов эта мотивация может не совпадать, что представляет собой естественное следствие национально-культурной специфики, которая отражается в особенностях словарного состава каждого языка и в первую очередь в той его части, которая связана с образными сравнениями.

Ключевые слова: тенденция, наименование, метафорическое переосмысление, топоним, стилистически маркированный, компонент, функция, коммуникация, экспрессивный, признак.

Onyshchenko Iryna. English Toponyms in Semantico-Stylistic Paradigms, Their Correlations in Ukrainian and Russian Text. The article reveals English toponyms of antroposemic field and their correlations in Ukrainian and Russian text. It has been proved that the studies of stable expressive and stylistic functions of the word separately from its objective meaning is unreal as well as the studies of the meanings of the word without taking into consideration the possibilities of the word's usage, that is, its stylistic range. Thanks to the origin of the expressive and stylistic functions in the word the tendency to the language's diversity, expressiveness, and riches of its stylistic possibilities is manifested. In this case both the communicative and the expressive moments are closely connected with each other. It need hardly be emphasized that the basis of each statement is communication, but if the expressive statement is developing still it keeps the form that grew on the basis of the communicative function. Secondary derivative meanings reflect universal language's tendency to economize its resources: one word in the system of the language may have a lot of derivative meanings that are formed on the basis of metaphor revaluation of the primary meaning. A great number of bright examples taken from literature prove the idea: stylistically marked toponyms are functioning as original individual author's metaphors revealing new tendencies of the development of man's cognitive abilities, the formation of the world's figurative picture. Due to various functioning of toponyms the tendency to language's diversity, its expressiveness, and riches of its stylistic possibilities is manifested. The appearance of stylistically marked toponyms can be explained by the origin of new realities in modern life as a result of constant development of human cognition that puts forward a lot of tasks before the language, the most important of which is to provide all spheres of life and man's activities with new denominations. It means that toponyms "in general" and stylistically marked elements of the language unite the objective, emotional, expressive, functional and stylistic components that are in close coordinated interaction. Words with emotional colouring appear as a result of metaphor transfer and are based upon some motivating feature. In languages of different peoples, however, this motivation doesn't always coincide, and it is quite natural as it is the result of national and cultural specific nature that is reflected in peculiarities of the lexical word stock of each language.

Key words: tendency, denomination, metaphor transfer, toponym, stylistically marked, component, function, communication, expressive, feature.